

Fra Grundtvig-litteraturen

Spørgsmål uden svar

Bent Christensen: Fra drøm til program. Menneskelivets og dets verdens plads og betydning i N. F. S. Grundtvigs kristendomsforståelse fra Dagingen i 1824 over Opdagelsen i 1825 til Indledningen i 1832. G. E. C. Gad, København 1987.

Når denne bog er udgivet i Grundtvig-Selskabets skriftserie er hensigten den at give anledning til debat om de væsentlige spørgsmål, den rejser. De kan ikke besvares i en kort anmeldelse som denne. Men det kan fremhæves, hvori de vigtigste spørgsmål består. Bogen er meget smukt udstyret af forlaget, men den er ikke let at læse. Og den forlanger, at man har de tekster, der gennemgås, liggende ved siden af den. Det må tilrådes, at man har læst dem igennem i forvejen, især når det gælder poesi.

At bogen giver en grundig gennemgang af de skrifter, Grundtvig har udgivet i perioden 1824-32, kan der ikke være tvivl om. Det, jeg savner, er blik for sammenhængen mellem denne periode og Grundtvigs øvrige forfatterskab. Og det hænger tydeligt nok sammen med forfatterens udgangspunkt og problemstilling.

Bogen er en teologisk licentiaafhandling, udsprunget af et eksistentelt spørgsmål, rettet til Grundtvig og fremkaldt af *Kaj Thanings* disputats »Menneske først – « (1963). Spørgsmålet er formuleret i bogens undertitel. Forfatteren spørger, hvilken plads menneskelivet og dets verden har i Grundtvigs kristendomsforståelse; men han har begrænset spørgsmålet til denne centrale periode. Og skønt spørgsmålet er fremkaldt af Thanings disputats, er udgangspunktet ikke 1832, men 1824. Bent Christensen deler nemlig det synspunkt, *Aage Henriksen* har fremsat i et foredrag fra 1983, trykt i bogen »De Levendes Land 1984«, at digtet *Nyaars-Morgen* er højdepunktet i Grundtvigs digtning. Bent Christensen betragter ligesom *Paul V. Rubow* Grundtvig-studiet som en geologisk boring, hvor det ene lag efter det andet afdækkes. Han skriver s. 13:

»I nærværende undersøgelse er selve hovedboringen standset ved »*Nyaars-Morgen*« 1824. Både selve dette digts og hele Dagingens skelsættende betydning har gjort det forholdsvis let at modstå fristelsen til at gå dybere. Dertil kommer, at med »*Nyaars-Morgen*« er i en vis forstand hele Grundtvigs liv og forfatterskab op til sommeren 1824 repræsenteret.

Men selvfølgelig har også selve materialet i de ældre lag betydning. « Det fremgår af denne sammenhæng, at forfatteren forestiller sig den »geologiske« boring i Grundtvigs liv og forfatterskab som en arbejden sig *tilbage* i tid fra det senere forfatterskab. Sådan har Rubow nu næppe forestillet sig sagen. Det

drejer sig om at forstå Grundtvig, og han er mere gådefuld, end han til at begynde med tager sig ud. Man kunne også begynde med den unge Grundtvig og derigennem arbejde sig frem til en forståelse af den gamle! – Men egentlig drejer det sig om at forstå dybderne i Grundtvigs digtning, tænkning, liv og handlinger. Og ikke mindst hans liv og handlinger i perioden 1824–1832 har vist sig vanskelige at forstå. Her måtte det netop være naturligt at arbejde sig *frem* »fra Dagningen i 1824 over Opdagelsen i 1825 til Indledningen i 1832«, som det udtrykkelig hedder i bogens undertitel. Man kan ikke forstå den ændrede holdning til samtidens almindelige kristendomsopfattelse, der viser sig i Indledningen til »Nordens Mythologi« 1832, uden først at have forstået den udfordring til samtidens teologi, som udtryktes i »Kirkens Gienmæle« 1825, og som Grundtvig fik mod til ved den afklaring af hans syn på sit eget liv og forfatterskab, der viser sig i digtet »Nyaars-Morgen« og fortalen dertil i 1824. Hvis man i stedet vil betragte hele Grundtvigs senere liv og forfatterskab som en nedgang fra højdepunktet i 1824, bliver ikke blot holdningsændringen i 1832, men også hele udviklingen i Grundtvigs senere liv og forfatterskab meget vanskelige at forstå. I særdeleshed når man som Bent Christensen gør Grundtvigs kirke-*politiske* holdning til hovedsagen. Vel er Grundtvigs *personlige forhold* til præsteembedet en vigtig nøgle til forståelsen af Grundtvigs liv og forfatterskab; men det er ikke hans kirke-*politik*, der giver denne nøgle.

Eet er at anse »Nyaars-Morgen« for det absolutte højdepunkt i Grundtvigs digtning og vurdere hans øvrige digtning ud fra det. Et andet at lade, som om Grundtvig ikke skulle være trængt dybere ind i sin forståelse af forholdet mellem kristendommen og menneskelivet end i dette digt og fortalen dertil. – Eet er at fastholde Grundtvigs kristne tro og livsanskuelse som det faste punkt i hans liv og forfatterskab. Et andet er at betragte enhver videreudvikling i Grundtvigs liv og forfatterskab som en afvigelse fra dette faste punkt.

»Var Grundtvigs nyerkendelse i 1831/32 en tragisk hændelse?« som titelen lød på Bent Christensens *førelæsning* for licentiatgraden. Han skylder os et klart svar på dette spørgsmål. Bogen giver det ikke. Betragtningen af mennesket »som et guddommeligt Experiment« vurderer Bent Christensen positivt, indrømmelsen af at kunne dele »offentlig religionsanstalt med kættere og hedninger« (som Bent Christensen siger) derimod negativt. Eller rettere: han spørger, om et sådant standpunkt er forsvarligt (s. 279 f). Men formuleringen er så udfordrende, at Grundtvigs holdning forekommer uforsvarlig.

Noget tyder på, at Bent Christensen ikke har forstået den virkelighedserkendelse hos Grundtvig, som blev resultatet af dommen for injurier i 1826. Grundtvig havde troet, at præsteembedet *forlangte* af ham, at han forsvarede den luthersk-evangeliske kirke med næb og kløer. Da han forstod, at selv statskirkens overhoved, Frederik VI, anså ham for injuriant, nedlagde han samme dag sit embede. Først i 1833, i fortalen til Haandbog i Verdens-Historien I, fandt han en klar, umisforståelig formulering af sit nye kulturprogram:

»... jeg har efterhaanden lært at skielne klart mellem *Kirke* og *Skole*, *Tro* og *Vidskab*, *Timeligt* og *Evigt*, og indseer klart, at ligesaa kraftigt som den Christne Kirke maa tilbagevise ethvert Forsøg af Stat og Skole paa at omdanne den efter Tykke, ligesaa uberettiget er den til at paanøde enten Stat eller Skole en kirkelig Skikkelse.« (US VI s. 12).

Disse ord kan meget vel anvendes den dag i dag, når man forstår, at »Kirke, Stat og Skole« i Grundtvigs sprog betyder *religion, politik og videnskab*.

Bent Christensen spørger i sin bog om menneskelivets og dets verdens plads i kristendomsforståelsen hos Grundtvig. Grundtvig spurgte i stedet om *kristendommens plads i menneskelivet og dets verden*. – Læser man det første afsnit af Indledningen til »Nordens Mythologi« 1832 med denne ændrede problemstilling i tankerne, bliver Grundtvigs skelnen mellem »Christne« og »Naturalister« klar. Ved »Naturalister« forstår Grundtvig simpelthen samtidens almindelige prædikanter, der betragtede Kristus som »det guddommelige Forbillede paa hvad vi alle skal renses og klares til: Menneske-Børn der hæve sig til Guds Børn.« Ved »Christne« forstår Grundtvig dem, der tror, at dette er umuligt: kun dåben kan omskabe den troende og »de Christne opelske dette nye Menneske til en guddommelig Forening med Frelseren.« – Der er altså ikke tale om, at Grundtvig i 1832 ændrer sin bibelske og apostoliske kristendomsopfattelse. Der er kun tale om, at han fremstiller sine kirkelige modstanderes opfattelse så loyalt og korrekt, som det er ham muligt.

Søren Kierkegaard skrev ikke blot sin samtids, men også sin eftertids sprog om menneskelivets problemer. Grundtvig talte et andet sprog end både samtid og eftertid. Men hans grundproblem var det samme: kristendommens forhold til menneskelivet og dets verden. Hvis Bent Christensens bog kan bidrage til at aktualisere Grundtvigs tale om dette problem, har den løst sin opgave. Men den har ikke noget svar. Den har kun stillet spørgsmålene. Også flere end de her antydede.

William Michelsen